

A MÁTYÁSFÖLDI NYARALÓTELEP EGY ÉRTÉKEKET REJTŐ VÁROSI TÁJEGYÜTTES

SUMMER RESORT IN MÁTYÁSFÖLD

AN URBAN LANDSCAPE WITH HIDDEN VALUES

SZERZŐ/BY:
BECHTOLD ÁGNES

Az egykori mátyásföldi nyaralótelep egy 19. század végéről ránk maradt ékszerdoboz Budapest XVI. kerületében. Sorsát 2008 óta követem, és – bár előremutató változásokat is látok – sajnos sok még a tenni-való, hogy a telep, ez a sajátos városi táj, elnyerje méltó helyét a szakmai megítélésben és a civil szférában egyaránt. Segítse ezt a folyamatot jelen írás.

NYARALÓHELYEK KIALAKULÁSA A 19. SZÁZADBAN

A 19. század közepén meginduló nagyarányú városfejlődés és iparosodás, a polgárság megerősödésével együtt azt eredményezte, hogy egyre nagyobb lett az igény a városok zsúfoltságából, poros, füstös levegője elől a természetbe menekülni. Divat lett nyaralni, sorban jöttek létre a nyaraló- és fürdőhelyek. Aki tehetett, saját nyári lakot építtetett magának. A polgárok nyaralói hasonló célt szolgáltak, mint az arisztokraták vidéki kúriái, kastélyai, mivel azonban a polgárság nem engedhette meg magának, hogy az arisztokráciához hasonlóan a teljes nyarat vidéki birtokán töltsse, a városok környéki zöldövezetben épített nyaralót.¹ Ennek a vagyoni különbségen kívül

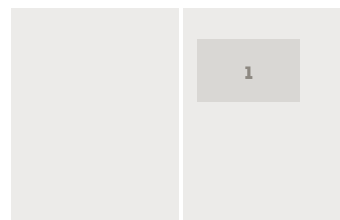
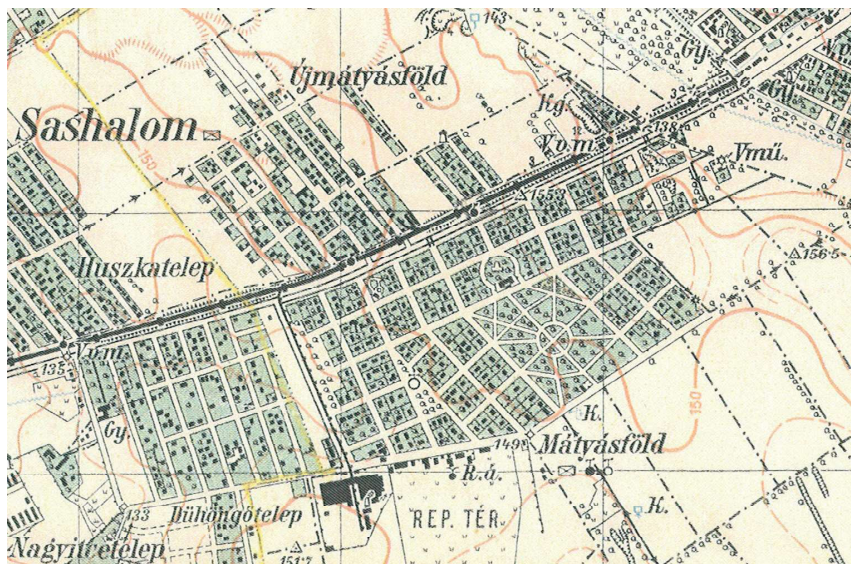
az is oka volt, hogy a polgárok az üzleti élet folyamatossága miatt nem hagyták el hosszabb időre a várost, annak közelében elhelyezkedő nyaralójukból azonban könnyen bejárhattak naponta hivatalukba, míg családjuk csendes, természetes környezetben pihenhetett.²

Nyaralóhelyek alapvetően ott jöttek létre, ahol jó természeti adottságok álltak rendelkezésre (hegyek; víz – forrás, patak, tó vagy tenger; erdő; panoráma; jó levegő; csend), és könnyen megközelíthetőek voltak. A nyaralóhelyeken általában nagy szerepet kapott a sport is – sok helyen működött strand – és élénk volt kulturális életük. Vendéglátóhelyek nyíltak, gondozott parkokat hoztak létre. A nyaralóhelyek kialakulását jelentősen segítette a közlekedés fejlődése, vasútvonalak, a főváros és környéke esetében a lóvasutak, helyi érdekű vasutak, fogaskerekű kiépítése, hidak építése is. Befolyásoló tényező volt az is, hogy hol álltak rendelkezésre parcellázásra szabad területek, és milyen áron. A budai hegyekben például új lehetőség kínálkozott, amikor a filoxeravész kipusztította a szőlőt: nem telepítették újra, hanem a telkeket házhelyeknek parcellázták fel (Svábhegy, Rózsadomb, Gellérthegy).

Buda és Pest belterületén kívül, de még a város közigazgatási hatá-

¹ Annus Edina: A XIX. század második felének magyarországi villakertépítészete. A pilismaróti Heckenast-villa kertje. Szakdolgozat. KÉE Kert- és Településképzési Tanszék, 2002. p. 7.
² Gábor Eszter: Budapesti villák a kiegyezéstől a második világháborúig. Budapest, Budapest Főváros Önkormányzata Főpolgármesteri Hivatala, 1997. p. 6.

1. kép/pict.:
Mátvásföld térképe,
a III. katonai
felmérés javított
kiadásán, 1923.,
4962/4 szelvény
részlete / Mátvásföld
on the revised edition
of the 3rd military
survey, 1923.

(FORRÁS/SOURCE:
HADTÖRTÉNETI
INTÉZET, TÉRKÉPTÁR)

The former summer resort in Mátvásföld is a survived casket in Budapest's XVI. district, from the end of the 19th century. I have been following its state since 2008, and – though I see progressive changes – I find there is more work to do so that it can obtain its rightful place in professional judgment and in the civil sphere as well. This essay shall help this process.

EVOLUTION OF RESORTS IN THE 19TH CENTURY

Large-scale urbanization and industrialization making headway from the mid-19th century, together with the strengthening of the middle class, resulted in a growing desire to escape from the bustle, dust and smoke of the city into nature. It became fashionable to go on summer holidays; spas and summer resorts began mushrooming. Those who could afford it built summer cottages for themselves. The holiday houses of the members of the middle class served the same purpose as the country houses and chateaux of the aristocracy; but since the urban bourgeoisie could not afford to spend whole summers in rural estates like the

aristocrats, they had their cottages built in the green belts outside the cities.¹ Apart from a difference in financial standings, another reason was that the commoners could not interrupt the business processes for long periods of time, but from a holiday cottage near the city they could easily travel to their offices every day, while their families could rest in a peaceful and natural environment.²

Resorts evolved in places with good natural endowments (mountains; water - springs, streams, lakes, sea; forest; panorama; fresh air; silence) and easy access. In resorts, sports also enjoyed high priority – at many places there were open-air pools and beaches – and the cultural life was also vivid. Catering places were opened, finely groomed parks were created. The emergence of resorts was greatly facilitated by the development of transportation: new railway lines, horse tramway in and around the capital, local trains, the construction of the cogwheel train line, new bridges. It was also important to have vacant spaces available for parceling. In the Buda Hills, for instance, when the phylloxera destroyed all the vineyards, it offered a new opportunity: instead of planting new vine-stocks the area was divided into plots (Svábhegy, Rózsadomb, Gellérthegy).

- 1** Annus, Edina: *A XIX. század második felének magyarországi villakertépítészete. A pilismaróti Heckenast-villa kertje.* [The garden architecture of villas in Hungary in the second half of the 19th century. The Heckenast-villa's garden in Pilismarót.] Thesis. University of Horticulture and Food Industry, Budapest, 2002. p. 7.
2 Gábor, Eszter: *Budapesti villák a kiegyezéstől a második világháborúig.* [Villas in Budapest from the Austro-Hungarian Compromise until the Second World War] Budapest, Budapest Főváros Önkormányzata Főpolgármesteri Hivatala, 1997. p. 6.

rán belül a Városliget és a Terézváros között az 1830-as évektől épültek nyaralók, a Svábhegyen, Zugligetben és a Szépjuhászné környékén az 1830–40-es évek fordulóján történtek jelentősebb parcellázások, és az 1840-es évek közepétől építettek nyaralókat,³ a Lipótmezőn 1868-ban, amikor a Magyar Királyi Országos Tébolydát megnyitották, már állt néhány nyaraló. A Lánchíd felépítése (1842–49) elősegítette a budai telkek értékesebbé válását. A Rózsadombot a 19. század közepéig szőlőként, szántóként, legelőként, illetve kő-, kavics- és agyagbányaként hasznosították. Az 1870-es években már állt a szőlők között elszórtan néhány olyan épület, amely feltételezhetően nyári lakként szolgált, a tulajdonképpeni villanegyed azonban az 1880-as években kezdett kialakulni. A fordulatot a Margit híd 1876-os megnyitása hozta, illetve az 1880-as filoxéravész, ami után a szőlők helyét többnyire építési teleknek parcellázták fel. A Rózsadomb előnye volt, hogy a városközponthoz közelebb helyezkedett el, mint a Svábhegy vagy Zugliget.⁴ A Gellérthegy betelepülését az 1896-ban átadott Szabadság híd segítette, illetve, hogy a filoxéravész után itt is felparcellázták a területet.

A közlekedés könnyebbé válásával és a népességnövekedéssel gyarapodott a villaépítő réteg, ugyanakkor a telekárak magasabbá váltak. Amikor a városközpont közelébe elfogtak a parcellázandó területek, kijebb, akár a város közigazgatási határán kívüli területeken kezdtek nyaralónak való telkeket alakítani, de olyan helyeken, amelyek még mindig elég jó közlekedési adottságokkal rendelkeztek ahhoz, hogy naponta be lehessen utazni a városba. A közigazgatási határon kívüli parcellázásnak oka volt az is, hogy ott olcsóbban lehetett földterülethez jutni, és nem érvényesültek a város szigorú szabályozásai. A város akkori közigazgatási határán kívül a budai oldalon Csillaghegyen (Árpád-telep), a pesti oldalon a váci vas-

útvonal mentén Rákospalotán; a cinkotai vasút mentén Rákosszentmihályon, Mátyásföldön; a hatvani vasútvonal mentén Rákosligeten, a szolnoki vasútvonal mentén Rákoskeresztúron (Rákoshegy, Zsófia-telep); a ceglédi vasútvonal mentén Pestszentlőrincen (Lónyay-telep) jöttek létre nyaralóhelyek. A várostól valamivel távolabb Törökbálint, Budakeszi, Piliscsaba, Csobánka, Leányfalu, Göd, Dunakeszi, Pécel, Maglód, Dunaharaszti volt kedvelt nyaralóhely.

A MÁTYÁSFÖLDI NYARALÓTELEP

A város közigazgatási határán kívül létrejött nyaralóhelyek egyik érdekes példája a mátyásföldi nyaralótelep. Természeti adottságai alapján véve nem voltak különösképpen jók: sík vidéken helyezkedik el, „sivár rákosi homokon”,⁵ akácerdővel borítva. Értéke mégis az erdő, továbbá a Gellért-hegygel azonos magasság és a jó levegő volt. A helyszín kiválasztásakor sokat nyomott a latban fővároshoz való közelsége (a Keleti pályaudvartól 8,2 km-re helyezkedik el) és a jó közlekedési lehetőség: a cinkotai HÉV vonalának létrehozása. Kiépülése során pedig számos további vonzerőre tett szert, elég csak az akácerdőből alakított ligetre és többi ápolt zöldfelületére, az impozáns vendéglőre, sportlétesítményeire (tenispályák, tekepálya, strand), gazdag kulturális életére gondolni.

A nyaralótelep létrehozása Kunkel Imre, a Budapesti Központi Tejcsernok igazgatója nevéhez fűződik, aki 1887-ben 75 hold területet vásárolt gróf Beniczky Gábor cinkotai uradalmából, hogy azon nyaralóknak szolgáló telkeket alakítson ki, és ugyanebben az évben 65 taggal megalapította a Mátyásföldi Nyaralótulajdonosok Egyesületét is. Kunkel Imre tulajdonképpen azt a lehetőséget ismerte fel, hogy a tervbe vett cinkotai BHÉV vonal kiépítésével – amelyet azután 1888-ban helyez-

3 Gábor Eszter: *Budapesti villák a kiegyezéstől a második világháborúig. Budapest, Budapest Főváros Önkormányzata Főpolgármesteri Hivatala, 1997. p. 6.*

4 Ld.: Gál Éva: *A rózsadombi villanegyed kezdetei (1880–90-es évek).* In: Gyáni Gábor (szerk.): *Az egyesített főváros. Pest, Buda, Óbuda. Budapest, Városháza, 1998. 230–264. o.*

5 Verő György in: *Építő Ipar 1904. nov. 6. (28. évf., 45. sz.) p. 328.*

On the outskirts of central Buda and Pest but within the administrative boundary of the capital, holiday houses were built between the City Park/Városliget and downtown Terézváros from the 1830s; on Svábhegy, in Zugliget and around Szépjuhászné large areas were parceled out at the turn of the 1830s-40s and summer cottages began to be built from the mid-1840s;³ in Lipótmező some cottages were already completed when in 1868 the Royal Mental Asylum was opened. When the Chain Bridge/Lánchíd was built (1842-49), the value of the plots in Buda rose considerably. Until the mid-19th century Rózsadomb was used as vine and plough land and for stone, pebble and clay quarrying. In the 1870s there were a few scattered buildings among the vineyards that presumably served as holiday houses, but the actual neighborhood of villas began to evolve in the 1880s. The great turn was brought along by the opening of Margaret Bridge/Margithíd in 1876 and by the vine blight of 1880, after which building plots were parceled out on the former vine-hill. Rózsadomb had the advantage compared to Svábhegy or Zugliget that it was closer to downtown.⁴ The building up of Gellérthegey was sped up by the opening of the Freedom Bridge/Szabadsághíd in 1896, and by the creation of plots after the phylloxera epidemic.

With the modernization of transportation and with demographic growth, the stratum of those who could afford villas increased, but the prices of building sites rose also. When the areas to parcel out ran short close to the city centre, farther land, even beyond the city limits, began to be divided into plots for summer houses. These lots were still close enough and easily accessible so that daily trips to the city centre were possible. One of the reasons for parceling outside the administrative boundaries was that plots outside the municipal boundary were cheaper and the strict

provisions of the municipal regulations were not in effect there. Holiday areas evolved outside the border of the municipality at the time in Csillaghegy on the Buda side (Árpád residential district), and on the Pest side in Rákospalota along the Vác railway line; in Rákosszentmihály and Mátyásföld on the Cinkota rail line; in Rákosliget along the Hatvan railway line; in Rákoskeresztúr (Rákoshegy, Zsófia residential district) along the Szolnok rail line; in Pestszentlőrinc (Lónyay residential district) along the Cegléd railroad. A bit farther from the city centre popular summer areas evolved in Törökbálint, Budakeszi, Piliscsaba, Csobánka, Leányfalu, Göd, Dunakeszi, Pécel, Maglód, Dunaharaszti.

THE HOLIDAY RESORT IN MÁTYÁSFÖLD

The Mátyásföld holiday district exemplifies the resorts that evolved beyond the border of the capital city. Its natural endowments were not particularly good, it was on a flatland “with the barren sand of Rákos”,⁵ its woods also consisting of locust trees. Yet its appeal was the forest, its equal height to Gellérthegey and its clean air. The choice of the location was largely influenced by its proximity to the centre (being 8.2 km away from Keleti/East railway station) and by the good transport facilities with the completion of the Cinkota local train line (HÉV). During its evolution it became even more attractive; suffice to mention the grove formed of the locust forest, the cared-for green surfaces, impressive restaurant and sports facilities (lawn tennis courts, skittle-grounds, swimming pool) and its rich cultural life.

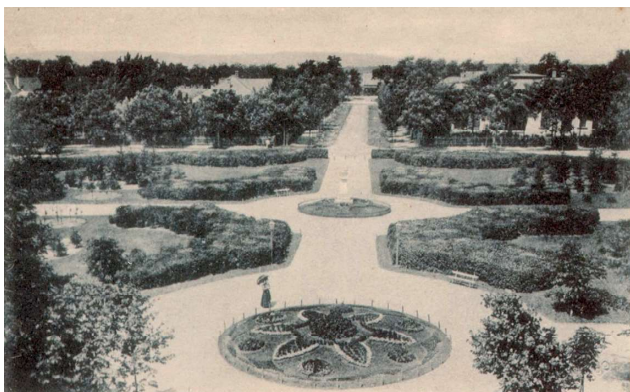
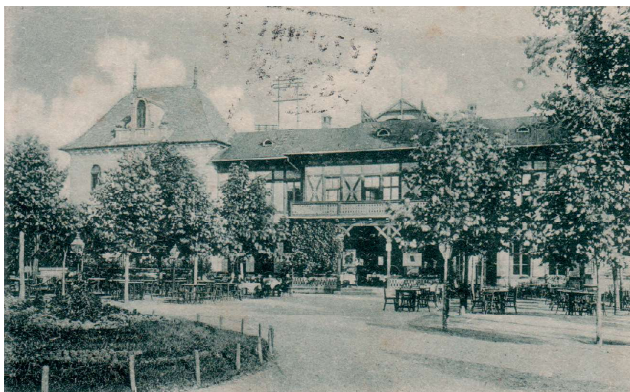
The establishment of the holiday district is associated with the name of Imre Kunkel, the director of the Budapest Central Dairy, who purchased 75 acres of land from the Cinkota estate of Count Gábor Beniczky in 1887 to cut it up into building sites for holiday houses.

3 *ibidem*

4 See Gál, Éva: *A rózsadombi villanegyed kezdetei (1880–90-es évek) [Beginnings of the villa district on Rózsadomb]*. In: Gyáni Gábor (ed.): *Az egyesített főváros. Pest, Buda, Óbuda. Budapest, Városháza, 1998. 230–264.*

5 György Verő's article. Published: *Építő Ipar* (vol. 28, no. 45), 328.

tek üzembe - jelentősen nőni fognak a telekárak.⁶ A BHÉV vonalának megnyitásával valóban olyan mértékben megnövekedett a kereslet a mátyásföldi telkek iránt, hogy az első parcellázást rövidesen újabbak követték. A nyaralótelep nagyjából az I. világháborúig élte fénykorát.

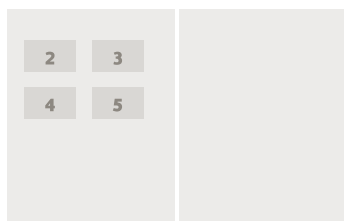
TELEPÜLÉSSZERKEZET, ARCULAT

A mátyásföldi nyaralótelep karaktere alapvetően tér el a budai hegyek „villa-telepeinek” karakterétől. Tervszerű parcellázás eredményeképp jött létre, szabályos településszerkezettel (1. kép). Ezt egyrészt fennsík jellege tette lehetővé, másrészt, hogy zöldmezős beruházásról volt szó, melynek során a századfordulón gyakorlatilag néhány

évtized leforgása alatt alakult ki település. A terület főtengelyét a már meglévő erdő és a vendéglőépület határozta meg. A vendéglő előtt kialakított Mátyás király térig (egykor Ilona tér) a második mátyásföldi HÉV-megállótól vezető utcát Kunkel Imréről nevezték Imre utcának. Ez a tengely futott tovább a vendéglő mögött az Erzsébet-ligeti fasoron át egészen a strandfürdő bejáratáig, és jelölte ki a parcellák irányát. Az utcák kijelölésében az ősi szélbarázdás északnyugat-délkelet irány uralkodott.⁷ A parcellázás során közel azonos méretű, négyszög alakú tömböket alakítottak ki. Ezeket azután általában 600, 900 és 1200 négyszögöles telkekre osztották. A tömbök szélén legtöbbször három 600 négyszögöles telek helyezkedett el, míg középső részén két 900 négyszögöles

6 Vass Vilmos (szerk.): *Budapest XVI. ker. története: helytörténeti olvasókönyv.* Budapest, 1998. p. 62.

7 Dr. Haltenberger Mihály: „Nagy-Budapest falvai”. *Városi Szemle XXXIII. évf. (1947) 7-8. sz. p. 432.*

2. kép/pict.:

A vendéglő / The restaurant
(KÉPESLAP A KERTVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYBŐL/POSTCARD)

3. kép/pict.:

A Mátyásföldi Lawn Tennis Club kertje / The garden of the Lawn Tennis Club
(KÉPESLAP A KERTVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYBŐL/POSTCARD)

4. kép/pict.:

A Mátyás tér (egykor Ilona tér) a vendéglőépületből nézve, 1900 k. / The Mátyás Square seen from the restaurant, around 1900

(KÉPESLAP NOVÁK MIHÁLY EGYKORI GYŰJTEMÉNYBŐL/POSTCARD)

5. kép/pict.:

A templom előtti tér a templom felől / Paulheim József Square (KÉPESLAP A KERTVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYBŐL/POSTCARD)

In the same year he founded the Society of Holiday House Owners in Mátyásföld with 65 members. Imre Kunkel anticipated that after the completion of the then planned local train line (BHÉV) to Cinkota (opened in 1888) the land prices would considerably increase.⁶ Indeed, the opening of the BHÉV line boosted demand for Mátyásföld plots and soon after the first parceling new areas had to be divided up. The holiday district flourished until about World War I.

SETTLEMENT STRUCTURE, PROFILE

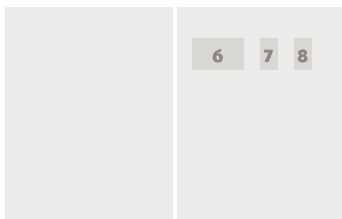
The character of the Mátyásföld resort was fundamentally different from the “villa districts” of the Buda Hills. It was the result of a pre-planned parceling with a regular settlement structure. [Fig. 1] That was made possible by the relief of the area being an elevated flatland, and besides, it was a green field investment in the course of which a new settlement evolved practically within a couple of decades around the turn of the century. The main axis of the area was determined by the already existing forest and the restaurant building. The street leading from the second HÉV stop of Mátyásföld to the Mátyás/Matthias (earlier Ilona) Square outside the restaurant was named Imre Street in honor of Imre Kunkel. The axis continued behind the tavern along the avenue of trees across the Erzsébet Grove up to the entrance of the open-air bath and

designated the direction of the plots. When the streets were staked out, the ancient wind-furrowed northwestern-southeastern direction was predominant.⁷ During parceling, square blocks of nearly identical sizes were created. They were divided into plots of 600, 900 and 1200 square fathoms. On the side of a block usually three lots of 600 square fathoms each were located, while further inside there were two 900 square-fathom or a 600- and a 1200-square fathom plots next to each other.

In addition to the regular subdivision of the area, the unified character of the district also owed to the building rules of the Society of Holiday House Owners. The minimum plot size, the distance of a building from the street line and the neighbor’s fence were predetermined, and the building designs had to be approved by the board of the Society. To preserve the holiday character of the resort, no livestock could be kept, no pub or factory founded, workers’ quarters created, and a shop could only be established with permission from the Society’s board.⁸ Care was taken to keep a unified streetscape. In autumn 1888 trees began to be systematically planted in the streets, and the process was completed in 1889.⁹ The ornamental trees were trimmed by the gardener of the Society (in Mátyásföld the Society operated a garden and there were private horticultural enterprises as well), but the sidewalks had to be kept in order by the inhabitants.¹⁰

- 6** Vass, Vilmos (ed.): *Budapest XVI. ker. története: helytörténeti olvasókönyv.* [History of Budapest, XVI. district: a local history reader] Budapest, 1998. p. 62.
7 Dr. Haltenberger, Mihály: „Nagy-Budapest fálvai”. [Villages of Great Budapest] *Városi Szemle* (vol. 33. no. 7-8.) p. 432.
8 Statutes of the Society of Holiday House Owners in Mátyásföld, 1893-1938.
9 The order of the Minister of agriculture to regulate planting trees along national roads was issued in 1898. See Ormos 1967, 104.
10 Körmendy-Ékes, Lajos: *Az ötven éves Mátyásföld.* [The fifty-year-old Mátyásföld] Mátyásföld, 1938. p. 28.

6. kép/pict.:

Strelisky Sándor nyaralója / Villa of Sándor Strelisky (KÉPESLAP A KERTVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYBŐL/POSTCARD)

7. kép/pict.:

Steinschneider- / Hoffmann-nyaraló, szőnyegágy / Villa of the Steinschneider- / Hoffmann family, carpet bedding (KÉPESLAP A KERTVÁROSI HELYTÖRTÉNETI GYŰJTEMÉNYBŐL/POSTCARD)

8. kép/pict.:

Diósy-villa / Villa of the Diósy family (KÉPESLAP NOVÁK MIHÁLY EGYKORI GYŰJTEMÉNYBŐL/POSTCARD)

vagy egy 600 és egy 1200 négyszög-öles telek érintkezett egymással.

A szabályos telekfelosztáson kívül a nyaralótelep egységes arculatának kialakításához a Nyaralótulajdonosok Egyesületének építési szabályai is hozzájárultak. Előírták a telekminimumot, az épület helyét, illetve az előkert és az oldalkert méretét, az építési tervek pedig az egyesület választmányával kellett engedélyeztetni. Hogy a telep villaszerű jellegét megóvják, nem lehetett állatot tartani, kocsmát, gyárat nyitni, munkáslakásokat létesíteni, kereskedést nyitni pedig csak az egyesület választmányának engedélyével.⁸ Ügyeltek arra is, hogy az utcakép egységes legyen. 1888 őszén már megkezdtek a telep utcáinak tervszerű fásítását, amely 1889-re el is készült.⁹ Az útsorfák nyesése az egyesületi kertész feladata volt (Mátyásföldön létezett az Egyesület által működtetett kertészet, illetve magánkertészetek is), a járdák rendben tartása viszont a lakóké.¹⁰ Az utak, a járdákkal együtt kavicsburkolattal rendelkeztek. Az utcai fasorok közül ma is jelentős a Veres Péter úti gesztenyesor, a Pilóta utcai platánsor, és a Diósy Lajos utcai fasor (vegyesen korai juhar (Acer platanoides), gesztenye (Aesculus hippocastanum), platán (Platanus sp.)).

KÖZKERTEK

A három jelentős köztér az Erzsébet-liget, a Mátyás tér és a templom előtti háromszög alakú terecske (ma Paulheim József tér) volt. Az Erzsébet-liget helyén eredetileg a cinkotai uradalom erdeje terült el, fenti elnevezése 1898-tól élt. Az ott álló vendéglőépületet Beniczky Gábor építtette, és ő alakította az erdő sétá- és üdülőhelynek alkalmassá (2. kép). Az erdő parkosításának tervét Lassé Gusztáv, az Egyesület tagja készítette el 1889-ben.¹¹ 1892-ben új utakat és „körönd”-öt vágtak az erdőbe,¹² majd fokozatosan eltávolították a régi akácfákat, helyükbe nemezebbeket ültetve. A vendéglő előtti teret is szabályozták. A ligetet így az idők folyamán egy sportolásra alkalmas, erdős, ligetes pihenőparkká alakították. 1897-ben létesítették az első teniszpályát, Magyarországon az első süllyesztett pályát. A Lawn Tennis Club 1907-ben alakult, székházát 1929-ben avatták fel, a klubház kertjét viszont csak 1935-ben alakították ki (3. kép). A vendéglőépület, később a teniszkлуб székháza volt számos mulatság és közösségi összejövetel helyszíne. 1898-ban fedett kuglizót építettek, és 1902-ben nyílt meg a fürdő a liget végében, amelyhez a vendéglőtől egy egyenes, gesztenyefasorral szegélyezett út vezetett a ligeten át.

8 A Mátyásföldi Nyaraló Tulajdonosok Egyesülete alapszabályai, 1893–1938.

9 Az országutak fásításának országos rendezésére csak 1898-ban jelent meg földművelésügyi miniszteri rendelet. Ld.: Ormos Imre: A kerttervezés története és gyakorlata. Budapest, 1967. (második, átdolgozott kiadás) p. 104.

10 Körmendy-Ékes Lajos (1938): Az ötven éves Mátyásföld. Mátyásföld. p. 23.

11 Körmendy-Ékes Lajos: Az ötven éves Mátyásföld. Mátyásföld, 1938. p. 28.

12 Körmendy-Ékes Lajos: Az ötven éves Mátyásföld. Mátyásföld, 1938. p. 30.

The sidewalks and roads were graveled. From among the lines of trees, the horse chestnut trees of Veres Péter Street, the plane trees in Pilóta Street and the avenue of Diósy Lajos Street (including early maple/*Acer platanoides*, chestnut/*Aesculus hippocastanum* and plane/*Platanus sp.* trees) are still impressive.

PUBLIC PARKS

The three major public spaces were Erzsébet Grove, Mátyás Square and the small triangular space outside the church (today Paulheim József Square). Erzsébet Grove evolved from the former forest of the Cinkota manorial estate and received this name in 1898. The restaurant there was built by Gábor Beniczky, and it was upon his idea that the forest was converted into a grove for strolls and recreation. [Fig. 2] The landscaping of the forest was designed by Gusztáv Lassé, a member of the Society, in 1889.¹¹ In 1892 new roads and a “circus” were cut in the forest,¹² and the old locust trees gradually removed to give way to more noble species. The space outside the restaurant was also regulated. The grove was thus turned into a recreation woodland suitable for sports. The

first lawn tennis court was created in 1897 - it was the first sunken tennis court in Hungary. The Lawn Tennis club was founded in 1907, its headquarters was opened in 1929, but the garden of the club house was only laid out in 1935. [Fig. 3] The restaurant and later the tennis club were the venues of several parties and social events. In 1898 a covered bowling alley was built, and the bath at the end of the grove opened in 1902, which could be approached along a straight chestnut-lined promenade from the restaurant.

In front of the restaurant a semi-circular space was formed, originally called Ilona Square, then Mátyás Square from 1930¹³ [Fig. 4] This space was carefully designed in the 1890s: the road coming from the HÉV stop had two circular expanses with a flower bed in the middle of both. The one closer to the building was adorned with a finely designed carpet bed, and the one farther from the tavern featured a King Matthias statue in the middle. The sculpture made by Lajos Mátray was erected in 1896. On the edge of the roundels there were benches. Along the central axis the space was divided into six panels framed by trimmed hedges, interrupted here and there. On the lawn

¹¹ *ibidem*, p. 28.

¹² *ibidem*, p. 30.

¹³ *ibidem*, p. 41.

A vendéglő előtt félköríves térséget hoztak létre, amelyet eredetileg Ilona térnek neveztek, 1930 után lett Mátyás tér¹³ (4. kép). Ezt a teret már az 1890-es években gondosan kialakították: a HÉV megálló felől érkező út közepén két kör alakú teresedésbe öblösödött, közepükön egy-egy virágággal. Az épülethez közelebbit finom mívű szőnyegágy díszítette, a távolabbi közepén pedig a Mátyás-szobor állt. A Mátray Lajos által készített szobrot 1896-ban állították fel. A kör alakú teresedések szélein padok álltak. A középtengely mentén hat mezőre volt osztva a terület, amelyeket nyírt sövények szegélyeztek, itt-ott megszakítva. A gyeppen elszórtan növénycsoportok helyezkedtek el. Egy kortárs tollából idézve: „(...) jól gondozott (látja mindenütt a vízvezetéki csapokat?), virágos parkon sétálunk át. A park közepén a legigazságosabb magyar király dicsőségét hirdető márvány mellszobor: a leglelkesebb nyaralótulajdonos, Paulheim József ajándéka, kinek közremunkálása döntőleg hatott minden alkotásunk létesítésére. A szobor körül kényelmes padokon mamák üldögélnek, előttük pedig pirospozsgás gyermekhad játszadozik a kavicsos utakon s beljebb a beárnyalt gyepon. Ezek a fogadónk lakói. A vendéglő előtt széles, fedett teraszokon elegáns közönség üdül (...). A fiatalág az öblös terem felé tart, hol aztán sima parkéton csapongva kering a tánckedv szárnyin. (...) A vendéglő emeletén kényelmes szobák várnak csöndes pihenésre, földszintjén pedig az élet-hez szükséges boltok kínálják elsőrendű áruikat.”¹⁴ A képeslapok tanúsága szerint az idők folyamán a tér díszes kialakítása jóval egyszerűbb formát öltött.

A templom előtti tér rendezése 1905 – a templom felszentelése – után kezdődhetett meg (5. kép). A háromszög alakú teret egy a templomhomlokzatra vezető, illetve egy arra merőleges sétányal osztották fel. A tér csücskében így egy kisebb háromszög alakú térrész képződött, amelyet alacsonyra nyírt sövény határolt. Középtengelyében egy nagyobb

és két kisebb kör alaprajzú teresedést hoztak létre. A középső, nagyobb teresedés közepén virágágy volt. A sétány két oldalán fennmaradó gyeper mezőkbe fenyőket ültettek, amelyek a későbbi (1920-as évekből származó) képeslap tanúsága szerint olyan nagyra nőttek, hogy betöltötték az egész teret, a fő tengelyeket kivéve. Az utak valószínűleg kavicsozottak voltak. A HÉV felől érkeve a kicsúcsosodó tér és a főtengety a tekintetet a templomhomlokzatra vezette rá, amit a Prodám és Pilóta utcák fásorai csak erősítettek. A téren elhelyezett országzászlót és a világháborús emlékművet 1938-ban avatták fel.

VILLAKERTEK

Mivel a mátyásföldi nyaralótelep jelentős része 1887 és az I. világháború között alakult ki, kertjeire elsősorban a historizmus kertművészetének tendenciái jellemzőek, megtalálható annak szinte minden eleme.¹⁵ Van néhány kivétel, ahol a szecesszió vagy akár a modernizmus bizonyos elemei jelentkeznek (például Huszár u. 22/a, Pilóta u. 23., Táncsics u. 22.), ezek azonban inkább kivételnek számítanak.

A kertek általában két részből álltak: az utcafronton impozáns díszkertet alakítottak ki, a lakóépület mögött pedig gyümölcsöskertet. A díszkert elrendezésének leggyakoribb formája az volt, hogy az épület középtengelyében egy kör alakú rondót¹⁶ helyeztek el, közepén virágtartó edénnyel vagy medencével, szökőkúttal. Ez a beosztás általánosan is jellemző volt a kor villakertjeire.¹⁷ A rondót a mátyásföldi kertekben olykor buxussövény keretezte, mellette általában hozzá igazodó gyeper mezők kerültek el, fákkal beültetve. Jó példa erre a kialakításra Strelisky Sándor nyaralójának (Csinszka u. 11/a, 11/b) (6. kép) vagy a Dozzi-villa (Koronafürt u. 31.) ma már csak képeslapról, illetve fényképről ismert kertje. Ma is őrzi ezt a fajta

13 Körmeny-Ékes Lajos: *Az ötven éves Mátyásföld. Mátyásföld, 1938.* p. 141.

14 Verő György írása. *Közl.: Építő Ipar* 1904. nov. 6. (28. évf., 45. sz.) 328–329. o.

15 V.ö.: Alföldy Gábor, „Historical Revivalism in Hungarian Country House Gardens between 1880 and 1930: an Exploration and Analysis”. *Acta Historiae Artium XLVIII.* (2007). p. 115–189.

16 A rondó kerek vagy ovális, néha szabálytalan területesség, amely ott a lovas kocsik megfordulását tette lehetővé. (Ld.: Annus Edina: *A XIX. század második felének magyarországi villakertépítészete. A pilismaróti Heckenast-villa kertje. Szakdolgozat. KÉE Kert- és Településképzési Tanszék, 2002.* p. 22.) A villakertekbe ennek kicsinyített mása öröklődött át, ami természetesen kisebb villa- és nyaralóterekben a kocsiforduló funkciót elvesztette.

17 Ld.: Annus Edina: *A XIX. század második felének magyarországi villakertépítészete. A pilismaróti Heckenast-villa kertje. Szakdolgozat. KÉE Kert- és Településképzési Tanszék, 2002.* p. 22–23.

clusters of plants were placed, scattered. To quote a contemporary: "... we are walking across a well-groomed park (can you see the taps of water pipes everywhere?) with lots of flowers. In the center of the park a marble bust proclaims the glory of the most just king of Hungary: a gift from the most enthusiastic holiday house owner, József Paulheim, whose contribution had a decisive impact on each of our installations. Mothers are sitting on comfortable benches around the statue, a host of apple-cheeked kids playing in front of them on the graveled paths and further on the shady lawn. They are residents at the inn. Outside the restaurant on wide terraces with awnings an elegant clientele is spending their vacations (...) The young ones are drawn toward the spacious hall where they can swirl over the smooth parquet on the wings of their passion for dance. (...) Upstairs at the inn comfortable rooms await us for a quiet rest, while downstairs vital shops offer their first-class goods."¹⁴ As the picture postcards reveal, the appearance of the square gradually became simpler as time passed.

The regulation of the square outside the church began after the consecration of the church in 1905. [Fig. 5] The triangular space was subdivided by a walkway leading to the church façade and one perpendicular to it. At the tip of the square a small triangular section was thus formed framed by a low trimmed hedge. In the central axis a larger and two smaller circular expanses were created. In the middle of the larger roundel flanked by the smaller ones there was a flower bed. In the grassy fields on either side of the walkway fir trees were planted which grew so tall – as a later postcard (from the 1920s) reveals – that they filled out the entire space except for the main axes. The walkways were probably graveled. Arriving from the stop of the local train the pointed square led the glance to the church façade, which was

only reinforced by the lines of trees of Prodam and Pilóta streets. The national flag and the World War memorial were inaugurated in the square in 1938.

VILLA GARDENS

Since most of the Mátyásföld resort evolved between 1887 and WWI, the gardens mostly display tendencies of the garden art of historicism, involving nearly all of its typical elements.¹⁵ Rarely, some motifs of Art Nouveau or modernism can be spotted (e.g. 22/a, Huszár st.; 23, Pilóta st.; 22, Táncsics st.), but they are mostly exceptions.

The gardens generally had two parts: on the street front lavish ornamental gardens were formed, with an orchard behind the residential building. The most frequent type of front gardens included a roundel¹⁶ in the axis of the building with a flower container or basin or fountain in its middle. This layout was typical for cottage gardens in general at the time.¹⁷ In Mátyásföld the roundels were sometimes framed by box shrubs with matching grassy patches planted with trees. A good example is the summer house of Sándor Strelisky (11/a, 11/b, Csinszka st.) [Fig. 6] or the Dozzi villa's garden (31, Koronafürt st.) known only from picture postcards and photos today. This garden layout was preserved around the Szeszler villa (21, Mészáros József st.) and existed until last year at the Weisz villa (3/a, Rajka st.). The front roundel was often decorated with a carpet bed, e.g. in the one-time garden of the Steinschneider/Hoffmann cottage (4/a, Táncsics st.) [Fig. 7] Highly ornate, impressive carpet beds adorned the front gardens of the Diósy villa (19, Pilóta st.) and the villa of Gyula Váry (26, Hunyadvár st.), though these were not circular but square-shaped with rounded corners [Figs. 8]

A requisite of historicist gardens was the rosary or rose garden. It is known

¹⁴ György Veró's article. Published: *Építő Ipar* (vol. 28, no. 45), 328-329.

¹⁵ Cf. Alföldy Gábor: „Historical Revivalism in Hungarian Country House Gardens between 1880 and 1930: an Exploration and Analysis”. *Acta Historiae Artium XLVIII.* (2007). p. 115-189.

¹⁶ The roundel is a circular or oval, sometimes irregular unit of land making the turning of horse-drawn carriages possible. (Annus, Edina: *A XIX. század második felének magyarországi villakertépítészete. A pilismaróti Heckenast-villa kertje. [The garden architecture of villas in Hungary in the second half of the 19th century. The Heckenast-villa's garden in Pilismarót.] Thesis. University of Horticulture and Food Industry, Budapest, 2002. p. 22). This was adopted on a diminished scale by the villa gardens naturally without its function as a roundabout.*

¹⁷ See Annus, Edina: *A XIX. század második felének magyarországi villakertépítészete. A pilismaróti Heckenast-villa kertje. [The garden architecture of villas in Hungary in the second half of the 19th century. The Heckenast-villa's garden in Pilismarót.] Thesis. University of Horticulture and Food Industry, Budapest, 2002. p. 22-23.*

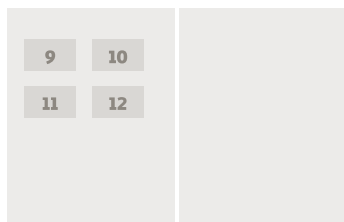

elrendezést a Szeszlér-villa (Mészáros József u. 21.) és tavalyig még a Weiszvilla (Rajka u. 3/a) kertjének kialakítása. A rondót gyakran szőnyegágy díszítette, például a Steinschneider- / Hoffmann-nyaraló (Táncsics u. 4/a) egykori kertjében (7. kép). Impozáns szőnyegágy díszítette egykor a Diósyvilla (Pilóta u. 19.) és Váry Gyula villájának (Hunyadvár u. 26.) előkertjét is, de nem kör, hanem lekerekített négyzet alaprajzú mezőbe foglalva (8. kép).

A historizáló kertek kelléke volt a rosarium (rózsakert). Tudjuk, hogy a Wiegand- / Guttman-nyaraló (Pilóta u. 23.) bejáratánál két oldalt rózsacsoportok helyezkedtek el,¹⁸ és több helyen ültették a századforduló kertművészetének jellegzetes növényét: magas törzsre nevelt rózsákat (például a Dembitz-nyaraló (Veres P. út 147.), Hoffmann-nyaraló (Táncsics u. 4/a) kertjében). A kapu fölül gyakran futtattak lilaakácot, olykor mives állványra (pl. Hunyadvár u. 76., Pilóta u. 17., Táncsics u. 22.) (9. kép)

Mátyásföldön gyakran alkalmaztak fenyőféléket, elsősorban lucfenyőt (*Picea abies*) és fekete fenyőt (*Pinus nigra*). Van példa fekete fenyő csoportokat alkalmazó tájképies jellegű kertkialakításra is. Sziklakertes, amöboid alakú tavacska és tájképies jellegű fekete fenyő csoportok kombinációja volt a Hunyadvár u. 23. szám alatt. Szintén fekete fenyő csoportok állnak a Hunyadvár u. 42. alatti nyaraló két oldalán (10. kép), párjában, a Mészáros J. u. 23-ban, a Mátrayvilla (Májusfa u. 14-16.) és a Jelfyvilla (Táncsics u. 15.) kertjében, utóbbi kettő esetében geometrikus elemekkel (medence, útvonalvezetés) kombinálva. A Bellovics-nyaraló (Táncsics u. 12.) kertjében található fekete fenyő csoportot Bellovics Imre 1893-ban lánya születése alkalmából ültette. Lombos fák közül kedvelt volt a platán (*Platanus* sp.), hárs (*Tilia cordata*), korai juhar (*Acer platanoides*), és több helyen ültettek csüngő eper- vagy japánakác fát (*Morus alba* 'Pendula', *Sophora japonica* 'Pendula'). Szép csüngő fa példányok

18 Ld.: Kardos Árpád: „Kertvárosok, kerttelepek és a Mátyásföldi kertek”. A Kert 1915. p. 628.

9. kép/pict.:

Pilóta u. 17.: állványra futtatott lilaakác a kapunál / 17, Pilóta st.: *Wistaria grown on support*
(A SZERZŐ FELVÉTELE / PHOTO BY THE AUTHOR)

10. kép/pict.:

Hunyadvár u. 42.: fekete fenyő csoport / 42, Hunyadvár st.: *group of black pines*
(A SZERZŐ FELVÉTELE / PHOTO BY THE AUTHOR)

11. kép/pict.:

Májusfa u. 14–16.: medence / 14–16, Májusfa st.: *basin*
(A SZERZŐ FELVÉTELE / PHOTO BY THE AUTHOR)

12. kép/pict.:

Hunyadvár u. 23.: medence sziklakerttel / 23, Hunyadvár st.: *basin with rockery*
(A SZERZŐ FELVÉTELE / PHOTO BY THE AUTHOR)

that on either side of the entrance to the Wiegand/Guttman summer house (23, Pilóta st.) groups of roses were planted,¹⁸ and the typical plant of the turn of the century, roses on long stems, could be found in many places (e.g. in the gardens of the Dembitz house, 147, Veres P. st.; Hoffmann house, 4/a, Táncsics st.). Often wisteria was grown to climb over the gate, sometimes on ornate supports (e.g. 76, Hunyadvár st.; 17, Pilóta st.; 22, Táncsics st.) [Fig. 9]

Pinaceae were used extensively in Mátyásföld, first of all spruce (*Picea abies*) and black pine (*Pinus nigra*). Landscaping with groups of black pine trees can also be found. A combination of rock garden, an amoeboid pond and groups of black pines could be found at 23, Hunyadvár st. Again, groups of black pine trees were on either side of the summer cottage at 42, Hunyadvár st. [Fig. 10], in its counterpart at 23, Mészáros st., in the gardens of the Mátray villa (14-16, Májusfa st.) and the Jelfy villa (15, Táncsics st.)- in the latter two combined with geometric elements (basin, path lines). The clump of black pines in the garden of the Bellovics summer cottage (12, Táncsics st.) was planted by Imre Bellovics on the occasion of the birth of his daughter. Among deciduous trees, plane (*Platanus sp.*), lime (*Tilia cordata*), early maple (*Acer platanoides*) were popular, and weeping mulberry (*Morus alba* 'Pendula') and Japanese pagodatree (*Sophora japonica* 'Pendula') were planted in several gardens. Fine specimens survive in the former garden of the Strelisky cottage (11/b, Csinszka st.), that of the Vay villa (29-33, Csinszka st.), at 11, Diósy L. st., in the garden of the "Antoinette" cottage (12, Pilóta st.) and the former Jelfy villa (15, Táncsics

st.). Sometimes two specimens of the same species were planted on either side of the house front or of the gate.

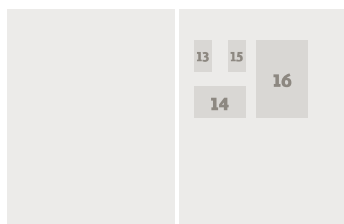
The fountains, basins were mainly circular (e.g. at 10/b, Petúnia st.; 4/a, Táncsics st.), but some were lobed (14-16, Májusfa st.) [Fig. 11] or concave squares (23, Pilóta st.). Basins or ponds were often combined with rock-gardens, e.g. in the gardens at 23, Hunyadvár st.; 6, Zsélyi A. st.; 42, Hunyadvár st.; the Wiegand cottage (23, Pilóta st.) [Fig. 12] Garden edifices hardly survive (23, Pilóta st.: remains of a resting place, pergola; a renovated wooden pavilion still exists at 23, Diósy L. st.; there is an iron framework from 1911 at 14-16, Májusfa st.)

Flower containers of diverse revivalist - often Romanesque - forms or ornamentation were very popular (e.g. 42, Hunyadvár st.; 10, Huszár st.; 23, Pilóta st.; 4/a, Táncsics st.) [Fig. 13]. They were mass produced but finely executed. One or two, also mass-produced, artificial stone benches survive, with a griffon ornament in several gardens (23, Diósy L. st. [Fig. 14]; 17, Mészáros J. st.; 171, Veres P. st.). Sculptural ornaments are rarely found in gardens (e.g. 1, Mátyás sq.), at least they are not that documented.

The garden paths were cambered gravel or cinder paths, replaced in the 20th century by yellow clinker pavement at many places. The cottages were at first surrounded by simple wooden fences. The gate of a corner plot was usually located at the corner. In 1905, fence manufacturer Sándor Haid-ekker (1861-1924) moved to Mátyásföld and gradually the wooden fences were replaced by his wire fences. Sometimes only the gate was supplanted by an iron gate. The base and pillars were built of bricks topped with cast stone. [Fig. 15]

18 See Kardos, Árpád: „Kertvárosok, kerttelepek és a Mátyásföldi kertek”. [Garden cities, garden districts and the gardens in Mátyásföld] *A Kert* 1915. p. 628.

13. kép/pict.:

Huszár u. 10.:
virágtartó oszlop / 10,
Huszár st.: flower
container
(A SZERZŐ FELVÉTELE /
PHOTO BY THE AUTHOR)

14. kép/pict.:

Diósy L. út 23.: griffes
műkö pad tartóelemei
és virágtartó edény /
23, Diósy L. st.:
artificial stone benches
with griffon ornament
(A SZERZŐ FELVÉTELE /
PHOTO BY THE AUTHOR)

15. kép/pict.:

Pilóta u. 13.:
Haidekker
gyártmányú kapu /
13, Pilóta st.: gate made
by the Haidekker
factory
(A SZERZŐ FELVÉTELE /
PHOTO BY THE AUTHOR)

16. kép/pict.:

Táncsics u. 22.
előkertje / 22, Táncsics
st.: foregarden
(A SZERZŐ FELVÉTELE /
PHOTO BY THE AUTHOR)

maradtak a Strelisky-nyaraló egykori kertjében (Csinszka u. 11/b), a Vay-villa kertjében (Csinszka u. 29-33.), a Diósy L. u. 11-ben, az „Antoinette-nyaraló” (Pilóta u. 12.) és az egykori Jelfy-villa (Táncsics u. 15.) kertjében. Olykor a ház homlokzatának két oldalára vagy a kapu két oldalára ültettek egy-egy azonos fajú fát.

A szökőkutak, medencék legtöbbször kerek formájúak voltak (pl. Petúnia u. 10/b, Táncsics u. 4/a), de előfordul a karéjos (Májusfa u. 14-16.) (11. kép) és a konkáv négyszög forma is (Pilóta u. 23.). Többször építettek sziklakerttel kombináltan medencét vagy kis tavat. Ilyen volt a Hunyadvár u. 23., a Zsélyi A. u. 6., a Hunyadvár u. 42. alatt és a Wiegand-nyaraló (Pilóta u. 23.) kertjében is (12. kép). Kerti építmény kevés helyen maradt meg (Pilóta u. 23.: kerti pihenő maradványa, pergola; ma is megtalálható a Diósy L. u. 23-ban egy fából épített kerti pavilon, szépen felújított állapotban, illetve a Májusfa u. 14-16-ban egy 1911-ből származó, vasváz áll még).

Előszóval alkalmaztak különböző historizáló díszítésű – sokszor román kori ornamentikát idéző (például Hunyadvár u. 42.; Huszár u. 10., Pilóta u. 23.; Táncsics u. 4/a) –, illetve formájú növénytartó edényeket (13. kép). Ezek sorozatgyártott darabok voltak, de magas színvonalon kivitelezve. Megmaradt egy-egy szintén sorozatgyártott műkö pad is, több kertben előfordulnak griffes változatok (Diósy L. u. 23. (14. kép), Mészáros J. u. 17., Veres P. út 171.). A szobordísz ritka a kertekben (pl. Mátyás tér 1.), legalábbis kevésről van adat.

A kerti utak korábban kavics vagy salak burkolattal rendelkeztek, bogárhátúan képezve. A 20. században ezt sok helyen sárga keramitburkolat váltotta fel. A villákat eleinte egy-

szerű deszkakerítéssel vették körül. A saroktelkek kapuja általában a sarokról nyílt. 1905 körül Mátyásfüldre költözött Haidekker Sándor (1861-1924) kerítésgyáros, és ekkortól a korábbi kerítéseket kezdték felváltani a Haidekker sodronykerítések. Olykor csak a kaput cserélték vaskapura. A lábzsát és a tartópillérek jellemzően téglából készültek, műkö fedlappal (15. kép).

A 19. század végétől egyre több kültéri sport jelent meg (kugli, tenisz, golf, krikett, krokett, úszás), a kastélykerteknek általános elemei lettek a különböző sportlétesítmények,¹⁹ ugyanakkor polgári körökben is divattá vált a sportolás. Olykor villakertekben is található egy-egy sportlétesítmény (teniszpálya, kuglizó), de gyakoribb, hogy a polgárok közösen alakították a maguk sportolási lehetőségeit. Mátyásfüldön több közös sportlétesítmény működött: a ligeti kuglizó, az uszoda, a teniszpályák, az egyik teniszpályát télen korcsolyapályává alakították, a liget lejtős útjain pedig szánkózni lehetett, de olyan is előfordult, hogy egy-egy kertben saját kuglizót (pl. Hunyadvár u. 42.), esetleg két telek között teniszpályát alakítottak ki.²⁰

A leggazdagabb kert a Wiegand-nyaraló / Guttmann-villa kertje, amelyet Bogyay Gyula tervezett. Volt benne díszmedence szökőkúttal és rózsakerttel, középkorias és barokkos virágtartó edények, kőből épített kerti pihenő, fából készült pavilon, szabálytalan alakú tó híddal, fenyőcsoportok, két oszlop tartotta pergola, díszkút, gótizáló síremlék,²¹ és fehérre festett deszkakerítés övezte.²² Késői példái a historizáló kialakításnak a Hunyadvár u. 74. 1914 után készült díszmedencéje és a Táncsics u. 22. előkertje, amely a két világháború között jöhetett létre (16. kép).

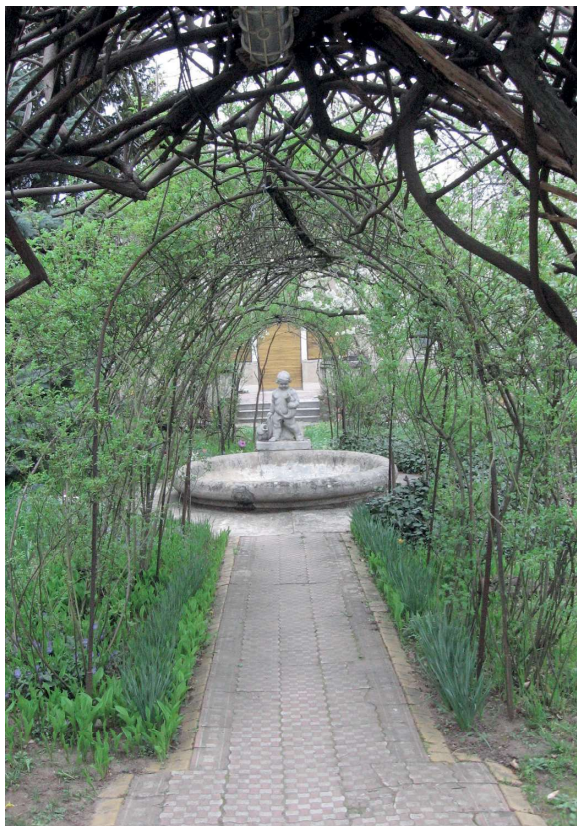
19 Alföldy Gábor: „Historical Revivalism in Hungarian Country House Gardens between 1880 and 1930: an Exploration and Analysis”. *Acta Historiae Artium XLVIII.* (2007). p. 157.

20 Pálinkás Réka: *A Mátyásfüldi Üdülotelep. Topográfiai tanulmány. Kiadatlan kézirat*, 1998. p. 7.

21 Ez valószínűleg később került a kertbe.

22 Részletes leírását és egykori fotóit ld.: Kardos Árpád: „Kertvárosok, kerttelepek és a Mátyásfüldi kertek”. *A Kert* 1915. p. 573-575.; 628-629.

From the late 19th century more and more outdoor sports were introduced (skittle, tennis, golf, cricket, croquet, swimming); sports facilities became general requisites of mansion gardens,¹⁹ and doing sports also spread in the middle classes. Sporadically, sports facilities were created in villa gardens (tennis court, bowling alley), but it was more typical for inhabitants or owners to create common sports facilities. Such were in Mátyásföld the bowling ground in the Grove, the swimming pool, the tennis courts, one of them was turned into an ice-rink for skating in winter, and the slanting paths of the Grove were suitable for sledging, but there were cases where an own skittle-alley was created in a garden (42, Hunyadvár st.) or a tennis court in between two plots.²⁰

The most sumptuous garden belonged to the Wiegand/Guttmann summer house; it was designed by Gyula Bogyay. It had an ornamental basin with a fountain, a rosary, flower containers in revived medieval and baroque styles, a

garden rest of stone, a wooden pavilion, a pond of irregular shape with a bridge, groups of pines, a pergola supported by two columns, an ornamental well, a revival gothic sepulchre,²¹ and the garden was surrounded by a wooden fence painted white.²² Later examples of historicist garden facilities include the ornamental basin made after 1914 at 74, Hunyadvár st. and the front garden at 22, Táncsics st. possibly created in the interwar period. [fig. 16]

CONCLUSION

The holiday district, of course, hasn't preserved its original function. Flourishing until World War I, its development slowed down after, the holiday cottages gradually turning into permanent residences. The thus born Old Mátyásföld, along with New Mátyásföld (beyond the HÉV line) separated administratively from Cinkota in 1933 and became an independent settlement, officially

19 Alföldy Gábor: „Historical Revivalism in Hungarian Country House Gardens between 1880 and 1930: an Exploration and Analysis”. *Acta Historiae Artium XLVIII.* (2007). p. 157.

20 Pálincás, Réka: *A Mátyásföldi Üdülőtelep. Topográfiai tanulmány.* Unpublished manuscript, 1998. p. 7.

21 Possibly introduced to the garden later.

22 For its detailed description and archive photos see: Kardos, Árpád: „Kertvárosok, kerttelepek és a Mátyásföldi kertek”. [Garden cities, garden districts and the gardens in Mátyásföld] *A Kert* 1915. p. 573-575.; 628-629.

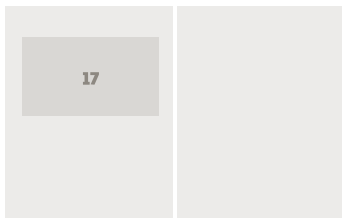

ÖSSZEGZÉS

A nyaralótelep természetesen ma már nem őrzi eredeti funkcióját. Az I. világháborúig virágzott, utána fejlődése lelassult, és a nyaralóépületek fokozatosan állandó lakóépületté váltak. Az így kialakuló Ó-Mátyásföld a HÉV vonalának túlsó oldalán létrejött Új-Mátyásfölddel 1933-ban elszakadt Cinkotától, és önálló községgé alakult, 1934-ben hivatalosan üdülőhellyé nyilvánították. 1950. január 1-jével a XVI. kerület részeként Mátyásföldet több településsel együtt Nagy-Budapesthez csatolták. A II. világháború bombázásai sem kímélték, épületek pusztultak el, és a világháború után – bár megkezdődött az újjáépítés –, a nyaralótelep előkelő jellege megszűnt. Az 1950-es évektől lakótelepeket is építettek a családi házas városszövetbe. A legnagyobb károkat a villákban és a hozzájuk tartozó kertekben az 1949-ben meginduló államosítás, majd a rendszer-váltás utáni szabályozatlan helyzet okozta.

Az utóbbi években az önkormányzat nagyobb figyelmet fordít az engedélyez-

tetési eljárás során arra, hogy egy-egy korszerűsítés az eredeti értékek megtartásával történjen. Jelenleg mindössze 5 épület áll fővárosi védettség alatt. (Ezek az országos védelmet is megérdemelnék.) Egy hatodik, korábban levédett házat 2004-ben (engedély nélkül) bontottak le. A kertépítészeti alkotások semmilyen védelem alatt nem állnak, napjainkban is pusztulnak az eredeti kert kompozíciók, elemek. A Veres Péter út, Fátura utca, Hunyadvár utca, Csinszka utca, Újszász utca, Jókai Mór utca által határolt területen – a lakótelepi tömbök kivételével – az eredeti településszerkezet még megfigyelhető és viszonylag sok nyaralóvilla maradt fenn. Ez a települési egység, városítáj-egység a kutatási dokumentumok alapján védettséget érdemel legalább műemléki jelentőségű területként, mint a századforduló településtervezésének élő dokumentuma. Jelen helyzetben a legfontosabb, hogy tudatosuljanak a helyi értékei – a város, a kerület vezetői és a helyi lakosság körében is. ●

17. ábra/fig.:
Mátyásföld mai
településszerkezete /
Settlement structure of
Mátyásföld today

declared a holiday resort in 1934. As of January 1st 1950 Mátyásföld and several other settlements were annexed to Greater Budapest's 16th district. Bombings during the World War II did not spare the area, some buildings were destroyed and although after the war reconstruction has started, the elegance of the holiday district faded. From the 1950s some housing estates were also built in the original settlement structure characterized by detached houses. Yet, the greatest damage of the villas and their gardens was caused by the socialization beginning in 1949 and by the uncontrolled building activity after the regime change. In the last years, during the authorization process, the local government pays more attention to protect original values in the case of modernizations. However, only five villas are protected by the capital (these could deserve even national protection), the sixth has been demolished in 2004 - without permission. The garden architectural works are not under any

protection whatsoever, original garden compositions and elements fall into dereliction until this day. The area where the original settlement pattern can be observed and the greatest density of the villas remained (bounded by Veres Péter road, Fáttra street, Hunyadvár street, Csinszka street, Újszász street and Jókai Mór street, except housing estate areas) deserves at least territorial protection as a documentation of town planning at the turn of the century, but in the current situation the most important objective is to raise the awareness of the values of the place. ©

